

SZEMLE

**KEMPF KATALIN – VINCZE BEATRIX – NÉMETH ANDRÁS
(2020, SZERK.): AZ ÉLETREFORM ÉS A MŰVÉSZETEK.
MŰCSARNOK, MAGYARORSZÁGI REFORMPEDAGÓGIAI
EGYESÜLET, BUDAPEST.**

Körtvélyesi Franciska: Az életreform napvilágra került történetei

Az életreform és a művészetek című tanulmánykötet a Peter Lang Publisher gondozásában, 2020-ban megjelent *Hidden Stories – the Life Reform Movements and Art* c. angol nyelvű kötet magyar részkiadása. E két tanulmánykötet kiindulópontja a Műcsarnokban 2018. októberében megnyílt „Rejtett történetek” c. kiállítás, amely az életreform művészetekre gyakorolt hatását mutatta be, illetve az ehhez kapcsolódó, 2019. január 17-én és 18-án tartott nemzetközi tudományos konferencia, amelynek fókuszában az életreform-mozgalmak és a művészetek kapcsolódási pontjainak feltárása és interdiszciplináris vizsgálata állt. A kiállítás és a konferencia az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar (ELTE PPK) Neveléstudományi Intézet Történeti, Elméleti és Összehasonlító Pedagógiai Kutatócsoportjának a „Reformpedagógia és életreform – recepciók, tendenciák, intézményszerkesztési folyamatok” című, 11833 sz. OTKA kutatásához kötődően került megrendezésre.

Az életreform és a művészetek címet viselő kötetben a konferencia magyar előadóinak tanulmányait olvashatjuk. A könyv nem kifejezetten pedagógiai jellegű, mégis szorosan kötődik a pedagógi-

ához, ha a fogalmat nem szűk értelemben, a nevelési-oktatási folyamatra, tevékenységre vonatkoztatva használjuk, hanem tágabb megközelítésben átalakító (nevelő) hatást, illetve érték- és tudásközvetítést értünk rajta. Ebből a szempontból nézve a kötet tanulmányait pedagógiai írásoknak is tekinthetjük, hiszen azt mutatják be, hogy milyen (átalakító) hatással volt az életreform a korabeli művészekre, akik nemcsak a saját életmódjukat reformálták meg, hanem művészeti tevékenységük által tovább is adták az elsajátított nézeteket, értékeket, tudást a kortárs műkedvelőknek és a jövő nemzedéknek. A „Rejtett történetek” c. kiállítás és az ehhez kötődő tanulmánykötet e hatások azonosításával és részletes bemutatásával nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy az életreform eszméi a művészeti alkotások által a ma emberét is elérhessék.

Az életreform azoknak a 19. század végén, 20. század elején kibontakozó mozgalmaknak

az összefoglaló elnevezése, amelyek követői, felismerve a modern kor negatív tendenciáit (a technikai fejlődés és urbanizáció hatására bekövetkező elidegenedést, elmagányosodást, a munka elértéktelenedését, a természettől való eltávolodást, a lelki

milyen (átalakító) hatással volt az életreform a korabeli művészekre

elszegényedést), az elvesztett harmónia, teljesség, spiritualitás elérését, illetve a történelmi múlthoz és hagyományokhoz való visszatérést tűzték ki célul. E cél elérése érdekében önreformot hirdettek, mely az élet szinte minden szegmensét érintette; része volt többek között a vegetáriánus étrend, a higiénia, a testedzés, illetve a természetes gyógy módok, öltözködés, mozgás is. Az életreformhoz köthetők az úgynevezett új vallások (gnoszticizmus, evolúciós monizmus, teozófia, antropozófia, természetvallás, okkultizmus, spiritizmus), illetve különböző társadalmi mozgalmak (nő- és ifjúsági mozgalmak, munkásmozgalmak, anarchista mozgalmak), valamint művészeti (népművészeti, táncművészeti, iparművészeti) mozgalmak is (*Németh és Skiera*, 2003).

A művészetekben megjelenő életreform adja az itt tárgyalt magyar tanulmánykötet központi témáját.

A könyv célja – a már említett „Rejtett történetek” c. kiállítás háttérében álló történetek és kapcsolódások feltárásával – nem kifejezetten az életreform történeti háttérének és kibontakozásának a bemutatása, inkább konkrét személyekre, közösségekre, mozgalmakra hívja fel a figyelmet. Így mikroszinten nyerhetünk betekintést az életreform és a művészek (művészetek) kapcsolatába, magyar alkotók és közösségek történeteinek segítségével.

Szinte minden művészeti ágazat képviseltetve van a könyvben a képzőművészettől kezdve a zenén és az irodalmon át a mozdulatművészettel bezárólag. Egy-egy alkotóhoz (pl.: Kosztolányi Dezső, Sass Brunner Erzsébet), közösséghez (pl.: gödöllői művésztelep), vagy művészeti tevékenységhez (pl.: gyerekszoba-tervezés) kötődő történetek mutatják be, igazolják,

teszik kézzelfoghatóvá az életreform gondolatait és törekvéseit. A történetek más-más témákkal foglalkoznak, mégis ugyanazok a motívumok köszönnek vissza bennük: a spiritualitás, a közösség, a természet, a reform, a test, a szabadság, a művészet – azaz az életreform kulcsfogalmai. Nemcsak az elvek szintjén fedezhetünk fel párhuzamokat; a Duncan testvérek, Bicsérdy Béla, vagy Undi Mariska neve például több fejezetben is említésre kerül más-más alkotó, vagy művészeti tevékenység kapcsán.

A kötet szerzői különböző szakterületek (neveléstörténet, zenetörténet, irodalomtörténet, buddhista pedagógia, művészet-történet) neves képviselői. Közülük többen az ELTE PPK Neveléstudományi Intézet Történeti, Elméleti és Összehasonlító Pedagógiai Kutatócsoportjának tagjai, és/

vagy a kutatócsoporthoz szorosan kapcsolódó doktori program, az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola Elméleti-történeti pedagógia programjának hallgatói, akik a fentebb említett OTKA kutatás résztvevői. A kutatócsoport már közel húsz éve, 2002 óta végez

a spiritualitás, a közösség, a természet, a reform, a test, a szabadság, a művészet – azaz az életreform kulcsfogalmai

kutatásokat az életreform-mozgalmakkal kapcsolatban. Számos, ebben a témakörben született tanulmány és könyv fűződik a tagok nevéhez (ld.: *Németh és Skiera*, 2003; *Németh, Mikonya és Skiera*, 2005; *Németh és Pirka*, 2013; *Németh, Pukánszky és Pirka*, 2014; *Németh és Vincze*, 2017; *Boreczky és Vincze*, 2018; *Németh és Skiera*, 2018). Jelen kiadvány megjelenését, illetve a „Rejtett történetek” c. kiállítás létrejöttét tehát sok éves kutatómunka előzte meg.

A kötet 11 tanulmányból áll. A tanulmányok bevezetéseként a Magyar Művészeti Akadémia elnökének, Vashegyi Györgynek köszöntőjét olvashatjuk, ami, amellet, hogy megnevezi a kiállítás tuda-

mányos háttérnek megalapozóit (Németh András, Boreczky Ágnes, Tészabó Júlia, Vincze Beatrix, Kempf Katalin, Fenyves Márk, továbbá a fentebb is említett Elméleti-történeti pedagógia doktori program doktoranduszai) és az építészeti, illetve grafikai kivitelezést végző munkatársakat (Ertsey Attila, Orosz István és Plavec Sára), meghatározza a kiállítás, az ahhoz kötődő konferencia és e tanulmánykötet célját is: feltárni az életreform mozgalmak művészetekre gyakorolt hatásának eddig rejtett területeit.

Az első tanulmány *Szegő Györgynek*, a Múcsarnok művészeti vezetőjének munkája, és a *Média, mágia, művészet* címet viseli. E tanulmány párhuzamot von a művészetek 20. századi üzleti manipulációja és az okkultizmus politikai felhasználása között; mindkét esetben azt láthatjuk, hogy a szellemi síkot hatalmi, illetve üzleti érdekből félrekormányozzák. A szerző fontosnak tartja az ősi tudáshoz való visszatérést, a tradíciók újrafelfedezését. Ezt követően *Németh Andrásnak*, a Történeti, Elméleti és Összehasonlító Pedagógiai Kutatócsoport vezetőjének összefoglaló írását olvashatjuk az életreform művészetekre gyakorolt hatásáról. Megismerhetjük az életreform megjelenésének háttérében álló okokat (a modern kor negatív tendenciái), a szerző felvázolja a életreform gyakorlati megnyilvánulási módjait különböző területeken (vegetarianizmus, öltözködés, testkultúra, természetgyógyászat, természetjárás, termelő kommunák, művészközösségek, reformpedagógia, tánc, zene), továbbá átfogó képet kapunk a reformgondolatok ideológiai alapjairól is: az újjavallásos mozgalmakról, a teozófiáról, antropológiáról és a keleti eszmékről.

Ez a két tanulmány mintegy előkészíti és kontextusba helyezi a további írásokat,

amelyek konkrét művészek és művészeti tevékenységek köré épülnek, az életreformhoz fűződő kapcsolódási pontokra fókuszálva.

A harmadik tanulmány szerzői *Pethő Villő*, a Szegedi Tudományegyetem Zene-művészeti Karának adjunktusa és *Polyák Zsuzsanna*, a Kodály Intézet munkatársa és az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola hallgatója.

Az írás a kóruszene területére kalauzol minket, Sztojanovits Adrienne munkásságán keresztül. A szerzők

magyar művészek
gyerekszoba-terveit elemzi

először az Éneklő Ifjúság Mozgalom megszületésének előzményeit, működésének kezdeteit mutatják be, majd Sztojanovits Adrienne, a Szilágyi Erzsébet leánygimnázium énektanárának és kórusvezetőjének életútját foglalják össze, ezt követően pedig az általa vezetett énekkar sikertörténetét követhetjük végig. A következő tanulmányban a gyerekszoba-tervezésben megjelenő életreform elemeket vizsgálja *Tészabó Júlia* (ELTE PPK). A szerző ismerteti a reformszemléletből fakadó új pedagógiai, higiéniai, lélektani szempontokat és azok fizikai jegyekben (térrendezés, színek, anyagok) való megjelenési formáit, majd pedig magyar művészek gyerekszoba-terveit elemzi, melyek jó példaként szolgálnak arra, hogy hogyan változnak a 19. század végén, 20. század elején a gyermekkorral alkotott nézetek, és ezek miként jelennek meg a gyermekekhez kötődő fizikai terek kialakításában, elrendezésében.

Az ötödik tanulmányban *Öriné Nagy Cecilia* művészettörténész (Gödöllői Városi Múzeum) jóvoltából a gödöllői művésztelep életébe nyerhetünk bepillantást. A szerző a művésztelep tagjainak levelezéseire, a leszármazottak visszaemlékezéseire támaszkodva tesz megállapításokat a művészek munkásságára, családi életére, továbbá

a származás kérdésére, a nők szerepére és képzésére, a gyerekekre, a napirendre, és a vallási életre vonatkozóan, külön figyelmet fordítva az életreformhoz kapcsolódó elvekre, szokásokra, tevékenységekre (pl.: új női szerepek és feladatok, egyenlőség férfiak és nők, felnőttek és gyermekek között, termelés, művészi tevékenység). A hatodik tanulmány a keleti kultúrák világába vezet be; Sass Brunner Erzsébet és lánya, Brunner Erzsébet életútján és művészetén keresztül. Az Indai-kutató szerző, *Lázár Imre* részletesen ismerteti a két művésznő életének eseményeit, nagy hangsúlyt fektetve a keleti, spirituális hatásokra, melyek életmódjukban és festményeikben is megmutatkoztak. E témakört folytatva, a távol-keleti hatások magyarországi megjelenését vizsgálják *Földiné Irtl Melinda* és *Komár Lajos* (a Tan Kapuja Buddhista Főiskola oktatói) a hetedik tanulmányban.

Miután megnevezik a keleti (indiai, hindu, buddhista) tanok nyugati megjelenésének történeti okait (elidegenedés, spirituális kiégés)

és az életreformra gyakorolt távol-keleti hatásokat (pl.: vegetarianizmus, jóga, légzéstorna, meditáció, szabad mozgás), részletesen kifejtik a magyar művészek távol-keleti kötődéseit is (vallásos, spirituális elemek a műalkotásokban, távol-keleti utazások, mozdulatművészeti előadások, buddhista közösség, Teozófiai Társaság, Spirituális Művészek Szövetsége). A szerzők megállapítják, hogy nehéz azonosítani a távol-keleti hatásokat a magyar művészetben a művészek eltérő fokú elköteleződése, az esetleges félreértelmezések, illetve a keleti doktrínák összemosódása miatt.

A nyolcadik tanulmányban *Arany Zsuzsanna* irodalomtörténész (Veszprémi Egyetem) Kosztolányi Dezső és az életreform kapcsolatát vizsgálja. Kosztolányi

életét és műveit elemezve felfejti, hogyan ismerkedett meg az író az újnagyzotikus tanokkal, miként hatott rá a teozófia, a tolsztojanizmus, a spiritualizmus és a vegetarianizmus és, hogy e hatások hogyan jelentek meg írásaiban. A kilencedik tanulmányban ismét a képzőművészetben megjelenő életreform kerül előtérbe Csontváry Kosztká Tivadar munkásságán keresztül. A szerző, *Végvári Zsófia* művészettörténész (ELTE művészettörténeti doktorjelölt) egy konkrét kérdéskörrel foglalkozik a festő művei kapcsán: a nőalakok eredetével – s ezt ikonográfiai forráskeresés segítségével próbálja feltárni. Megállapításai szerint Csontváry több képén is (Zarándoklás a Cédrusokhoz Libanonban, Liliomos hölgy, Szerelmesek találkozása) a híres táncosnő, Isadora Duncan szerepel, továbbá számos életreformhoz kötődő motívumot is azonosít a festményein (pl.: tánc, természet,

szabadság). A tánc adja a következő, tizedik tanulmány témáját is; *Balogh Brigitta* (ELTE PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola) a Dienes

hogyan ismerkedett meg az író az újnagyzotikus tanokkal

Valéria mozdulatművészetében megjelenő reformelemeket vizsgálja. Miután bemutatja Dienes életét, ismerteti az általa létrehozott mozdulattudomány (orkesztika) gyökereit (a filozófia oldaláról Henri Bergson, a tánc oldaláról pedig Raymond Duncan hatott rá erőteljesen). Ezek után pedig az orkesztika elméletének (plasztika, ritmika, dinamika, szimbolika) és pedagógiájának elemzésével felhívja a figyelmet az azokban érvényesülő reformszemléletre (szabadság, természetesség, fizikai és szellemi lét összekötése, holisztikus nézőpont). A tizenegyedik, utolsó tanulmány az előzőektől eltérő szemszögből közelít az életreformhoz. A szerző, *Vincze Beatrix* (ELTE PPK) Németh László „Kert-Magyarország” reformkoncepcióján keresztül az életre-

formot mint a társadalom megjavításának eszközét mutatja be: az új életforma által lehetséges az igazságosabb társadalom megvalósítása. A „Kert-Magyarország” célja Magyarország megmentése kulturális, oktatási, szociális reformok által, amelyek lehetővé teszik a szegényparaszttság felemelkedését, egy új középosztály megteremtését. Ez a koncepció (és a róla írt tanulmány) jól példázza, hogy az életreform nemcsak az egyén, hanem a társadalom szintjén is új utat kínál.

A tanulmánykötet sokszínű, változatos, és valóban rejtett mikrotörténeteken keresztül ragadja meg az életreform művészetekre gyakorolt hatását a 19. végén és a 20. század első felében. A sokszínűség nemcsak a fejezetek témáiban, hanem a témákhoz való közelítésben és a szövegek megfogalmazásában is tetten érhető; a szerzők nagyon eltérő módon dolgozták fel az egyes témaköröket; van, aki ragaszkodott a tudományos szövegekre jellemző felépítésre, más egy elemelő narratívába helyezte az általa írt szöveget.

A könyvben szó esik az életreform pedagógiai hatásairól is, de most kivételesen nem a reformpedagógiai koncepciókról, hanem a művészetpedagógia területén megjelenő új szemléletről és reformokról olvashatunk (pl.: Éneklő Ifjúság Mozgalom, Dienes Valéria mozdulatpedagógiája, gyerekszobatervezés), amelyek sokszor háttérbe szorulnak a híres iskolamodellek (pl.: Montessori, Waldorf, Freinet) mellett. A kötet célközönségét az életreform-mozgalmak kutatói mellett a művészek és művészetkedvelők alkotják, de szinte bárkinek izgalmas lehet a könyv, aki érdeklődik különböző alkotók és művek eddig kevésbé ismert ideológiai háttere, forrásai iránt. A tanulmánykötet

szó esik az életreform
pedagógiai hatásairól is

nagy érdeme, hogy a rejtett kapcsolatok feltárásával összeköti és közös kontextusba helyezi a különböző művészeti ágazatokat és

tevékenységeket, továbbá felhívja a figyelmet az életreform széleskörűen megvalósult hatására, illetve általában is érthetőbbé, megfoghatóvá teszi az életreform mozgalmak törekvéseit az olvasó számára.

HIVATKOZÁSOK

- Boreczky Ágnes és Vincze Beatrix (2018, szerk.): *Reformpedagógia és életreform – recepciós tendenciák, intézményesülési folyamatok*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Németh András, Mikonya György és Skiera, Ehrenhard (2005, szerk.): *Életreform és reformpedagógia: nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Németh András és Pirka Veronika (2013, szerk.): *Az életreform és reformpedagógia – recepciós és intézményesülési folyamatok a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Németh András, Pukánszky Béla és Pirka Veronika (2014, szerk.): *Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Németh András és Skiera, Ehrenhard (2003): *Reformpedagógia és az iskola reformja*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Németh András és Skiera, Ehrenhard (2018, szerk.): *Rejtett történetek. Az életreform-mozgalmak és a művészetek*. Műcsarnok, Budapest.
- Németh András és Vincze Beatrix (2017, szerk.): *Továbbélő utópiák – magyar életreform-törekvések és nemzetközi recepciós hatások*. Gondolat Kiadó, Budapest.